

KONFERENCIA

KÖZÉPKORI EGYHÁZI ÉPÍTÉSZET ERDÉLYBEN 8. nemzetközi tudományos konferencia

2012-ben jelent meg a szatmárnémeti múzeum *Középkori egyházi építészet Erdélyben* című tanulmánykötet-sorozatának ötödik kiadványa, Szócs Péter Levente szerkesztésében.¹ Mind ebben, mind a korábbi kötetekben a hasonló című konferenciák előadásait adták közre a szervezők. (Az első könyvet 1999-ben jegyezték.) A cím mindig három nyelven – románul, magyarul és angolul – jelenik meg a címlapon, a tanulmányok többnyire – de nem minden esetben – az előadó lakóhelyének megfelelően román vagy magyar, esetleg angol nyelvűek, az összefoglalók pedig angolul olvashatók. Egy világosan megfogalmazott és körvonalazott, másfél évtizedes program – a határon átnyúló tudományos eszmecsere fóruma. Annak felismerése, hogy Románia és Magyarország régész, építész- és művészettörténész, történész kutatóinak egyrészt joguk, másrészt kötelességük egymás munkájának ismerete, a közös témák közös megvitatása. A program a kezdetektől fogva a Szatmár Megyei Múzeum (Muzeul Județean Satu Mare) és a

Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága együttműködésén alapul, a résztvevők azonban nem csupán a két szomszédos megye tudományos közéletét képviselik, hanem egész Magyarországot és egész Erdélyt. A 2013 márciusában megrendezett nyolcadik konferencián pedig már Bukarest szakemberei is bekapcsolódtak a munkába. A címben szereplő Erdély azonban nem a középkori Erdély területére korlátozódik – már csak a szatmári kezdeményezésből is következik, hogy sokkal inkább a mai köznyelv „kiterjesztett” Erdély-fogalmáról van szó, benne az egykori Partiummal és a Bánság romániai részeivel. A szervezők azonban esetenként még ettől is el szoktak tekinteni, ha érdekesnek tűnő témával jelentkezik valaki – a mostani konferencián is volt előadás például az aracsi templom és kolostor kutatástörténetéről (Berta Adrián) és Visegrád egyik középkori templomának kőfaragványairól (Magyar Csaba).

Az utóbbi években a konferenciák és a kiadványok az Európai Regionális Fejlesztés

*Szatmárnémeti,
a székesegyház
1940 körül.
Forster Központ,
Fotótár, ltsz.: 34128*

tési Alap Magyarország–Románia Határon Átnyúló Együtműködési Program 2007–2013 támogatásával jöttek létre, a *Középkori egyházi építészet Szatmárban* című, 2011-ben mind románul, mind pedig magyarul megjelentetett – a határ két oldalán a tudományos háttérmunkára alapozott turizmusfejlesztés szolgálatába is állított – tanulmánykötethez hasonlóan.² Ez utóbbinak több magyarországi és romániai szerzője előadója és résztvevője volt már a korábbi konferenciáknak és most a legutolsó programnak is, ahogy szerzőként szerepelnek a 2013-ban megjelenő, a Kárpátalja és a vele Magyarországon szomszédos beregi és szabolcsi területek középkori templomainak szentelt, teljesen hasonló magyar-ukrán kötetben is. A Szatmárról szóló könyv munkálatai során gyűjtött tapasztalatairól, a feltárt összefüggésekről számolt be most Szatmárnémetiben Szakács Béla Zsolt („Válság és virágzás: építészet Szatmárban és környékén 1300 körül”), és már a kárpátaljai emlékanyagon alapult Papp Szilárd előadása („A Felvidék és Erdély közt: gótikus építészet Kárpátalján”), ahogy Lángi József is a viski (Вишков) és a huszti (Хуст) református templomokban feltárt falképekről tartott beszámolót.

Az utolsó két évtized legnagyobb szabású erdélyi műemlék-helyreállítását a gyulafehérvári székesegyház munkálatai jelentették. Nem véletlen, hogy már a konferencia-kiadványok első kötetében is két tanulmány foglalkozott az épület kőfaragványainak problémaköreivel, és a mostani konferencián is hangsúlyos szerepet kapott az épületegyüttes. Igen nagy várakozás kísérte a püspöki (érseki) palota és a székesegyház helyreállításához kapcsolódó régészeti feltárásokat sok éve végző Daniela Marcu Istrate beszámolóját a nyugati homlokzat előtti téren végzett ásatásról („Bizánc a Dunától északra az 1000. év körül: Gyulafehérvár korai temploma”). Igazolódott a Radu Heitel által évtizedekkel ezelőtt lényegében csak rajzban közzétett, félköríves apszisú templom³ alapfalainak létezése, azonban az egykori épületnek a székesegyháztól való távolsága és mérete – főleg szélessége – erősen különbözik a Heitel-féle adatoktól, ráadásul a hosszház terében egy szűk négyzetben elrendezett négy pilléralapozás is előkerült. A pillérek

kiosztása a kilencosztású, bizáncias terek képét idézné, ha nem lennének olyan közel egymáshoz – a problémák helyett, amelyet az ásatás megoldott, azonnal adódtak tehát megoldatlan új problémák: ezért is olyan szórakoztató időnként a tudománnyal való foglalatosság. Sarkadi Mártonnak a budapesti rajzi dokumentumokra támaszkodó, „Kérdések az ún. első gyulafehérvári székesegyház déli oldalához kapcsolódó körkáporna kronológiájával kapcsolatban” című előadása ugyancsak élénk érdeklődést váltott ki. Fontos eredményeket hozott a székesegyház déli mellékhajófalának felmérése és kutatása – erről Halmos Balázs és Maróty Katalin számolt be –, mind az építésmenet folyamatának, mind a műhelykérdésnek a vonatkozásában. A konferencia végén még egy könyvbemutató is az erdélyi székesegyházzal, illetve a főszentély nemrég befejezett helyreállításának szentelt tanulmánykötettel foglalkozott.⁴

Új szempontokat, terminológiai kérdéseket vetett fel Adrian A. Rusu a XV–XVI. század fordulójának erdélyi templomerődítései kapcsán, ahogy új nézőpontból tekintett az emlékanyagra Laszlovszky József is, „A Német Lovagrend második, Zsigmond kori megtelepedése Erdélyben és építészeti emlékei Nagyszeben környékén” című előadásában. A forráselemzések egészen új – a középkori ország nemcsak erdélyi területeire korlátozódó, más vizsgálatokhoz is alkalmazható – szempontjait vezette be Hegyi Géza a XIV. századi erdélyi plébániaházatról szóló beszámolójában.

A Kárpát-medencében valójában még érdemben sosem vizsgált témakört vetett fel Ileana Burnichioiu, a felszentelési kereszttek elemzésével kapcsolatban azonban a kérdésfeltevésnél egyelőre nem jutott tovább.

Florin Mărginean Arad megye, Köpeczny Zsuzsa a Temesköz középkori egyházi építésze régészeti kutatásáról adott kutatástörténeti helyzetképet. A témából adódóan természetes, hogy számos előadás is egy-egy kolostoregyüttes vagy templom újabb kutatásáról számolt be – az előadások érdekességének foka általában korrelációban volt a feltárások kiterjedt vagy korlátozott mértékével. Csak példaként: Corneliu Gaiu a beszercei (Bistrița), Lupescu Radu a kolozsvári volt domonkos kolostor,

Adrian Ionița a földvári (Feldioara/Marienburg) evangélikus templom, Emődi Tamás és Csóka Zsolt a somlyóújlaki (Uilacu Șimleului) templom, Daniela Marcu Istrate és munkatársai a feleki (Feleac) Szent Piroska ortodox templom, Dan Pop és Szócs Péter Levente a nagybányai (Baia Mare) Szent István-torony és az egykori plébánia-templom vizsgálataival foglalkozott. Sanda Salontai a marosvásárhelyi volt ferences kolostor épületét a történeti, például a képi források tükrében elemezte. (Neki egyébként a konferencia előestéjén azt volt az első kérdése, hogy mi történik a budapesti műemléki gyűjtemények anyagával, például Mőller István és Lux Kálmán a kutatásai számára alapvető rajzi hagyatékával!)

A „Kapcsolódó kérdések” szekciója, bár összefüggéstelenül „szedett-vedett”, az építészeti szempontjából periférikusnak tűnő előadások halmazának tűnt elsőre, igen érdekes történeti és művészettörténeti problémák egymásnak válaszolgotó felvetéseivel éppen a konferencia legkompaktabb részének bizonyult. Lupescu Makó Mária „Pro reparatione et refectione monasterium...” címmel az építkezéseket támogató, kegyes adományok kérdéseit járta körbe a középkori erdélyi források alapján, míg Ciprian Firea az adományozóknak a középkori erdélyi templomokban őrzött emlékezetét vizsgálta a XIV–XVI. századi képi és az írott források tükrében – a két előadás együtt végső soron a folyamatok kiindulópontját, illetve a végkifejletét mutatta be. Az adományozók egyik kedvelt terepét jelentő szárnyasoltárok sorsának jóval későbbi alakulása hívta életre Sarkadi Nagy Emese izgalmas, „A műkereskedelem útvesztőiből. Erdélyi táblaképek külföldi magángyűjteményekben” címmel bemutatott művészettörténeti nyomozásait.

Az utolsó nap tanulmányi kirándulása a magyarországi Szatmár területére, középkori templomaiba vezetett.

A konferencia sok érdekességgel szolgált, és bár az összesen negyven előadás

színvonala, mint mindig, szóródást mutatott, de az átlagszínvonal meglehetősen magas volt. Legalább ennyire fontos volt azonban a kollegiális-baráti légkör, a két ország szakembereinek az előadásokat követő élénk beszélgetése, vitája, és a hivatalos programon kívüli kötetlen eszmecseréje is. Mindezt sokban segítette az előadások – Csortán Ferencnek köszönhető – helyenként egyenesen bravúros magyar–román, illetve román–magyar szinkrontolmácsolása is (az utóbbiról közvetlenül tudtam meggyőződni, az előbbire pedig a román kollégák hozzászólásai, időnként még a magyar szövegek nyelvi–stilis–hangulati fordulataira történő reagálásai is utaltak).

Lővei Pál

JEGYZETEK

1. *Arhitectura religioasă medievală din Transilvania / Középkori egyházi építészet Erdélyben / Medieval Ecclesiastical Architecture in Transylvania*. V. Coordonator: Szócs Péter Levente. Satu Mare, Editura Muzeului Sătmărean, 2012.
2. *Középkori egyházi építészet Szatmárban. Középkori templomok útja Szabolcs-Szatmár-Bereg és Szatmár megyékben*. Szerkesztette: Kollár Tibor. A szerkesztő munkatársai: Áment Gellért, Bardoly István, Szócs Péter Levente. Nyíregyháza, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat, 2011.; *Arhitectura religioasă medievală din Satu Mare. Circuitul bisericilor medievale din județele Szabolcs-Szatmár-Bereg și Satu Mare*. Redactat de: Tibor Kollár, colaboratori: Gellért Áment, István Bardoly, Péter Levente Szócs. Nyíregyháza, Autoguvermare Județului Szabolcs-Szatmár-Bereg, 2011.
3. Heitel, Radu: Archäologische Beiträge zur Geschichte der romanischen Baudenkmäler in Siebenbürgen (II.). *Revue Roumaine d'Histoire de l'Art*, 12. 1975. 3–10. – vö. Lővei Pál: Romanika és gótika. *Magyarország építészetének története*. Szerk. Sisa József, Dóra Wiebenson. Budapest, 1998. 25.; 2.11. kép.
4. *A gyulafehérvári székesegyház főszentélye*. Szerk. Papp Szilárd. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2012. – a könyvbemutató szövegét lásd a Műemlékvédelem jelen számában.